Pleh_Revesz_01.qxd 11/26/2009 5:02 PM Page 1

Thalassa (20) 2009, 4: 00–00

RÉVÉSZ GÉZA – A SORS FESZÜLTSÉGEI LEVELEZÉSE S SZÉKFOGLALÓJA TÜKRÉBEN[1]

Pléh Csaba

Révész Géza (1878–1955) volt az első a magyar pszichológia történetében, aki a német kísérleti pszichológia szerep-hibridizációját, mellyel már Ranschburg is próbálkozott, összekapcsolta annak intézményes kialkításával. Ennek lényege, hogy megjeleníti, becsempészi a kísérleti pszichológia szemléletét a bölcsészkarok világában. Sikeres, ugyanakkor viszontagságos életéből számos beszámoló jelent meg (Donáth, 2007; Duijker, 1955; Gábor, 1991, 2008). A következő oldalon lévő táblázat összefoglalja a dolgozatban érintett eseményeket.

Csillagné Gál Juditnak, válogatott tanulmányai szerkesztőjének köszönhető, hogy 1974-től Révész hagyatéka az MTA Könyvtárának Kézirattárában feldolgozva kutatható. Gábor Éva ezt egészítette ki további anyagokkal. A továbbiakban MS jelzetekkel ennek az MTA Könyvtárának Kézirattárában található archívumnak a számaira utalok Dolgozatom szinte csak dokumentumokat közöl kisebb kommentárokkal.

[1] A dolgozat Erős Ferenc szíves unszolására született. Ezúton is köszönöm türelmét. Az archívumi anyagok az MTA Könyvtárának Kézirattárából származnak. Köszönöm Rozsondai Marianne osztályvezető és Bakó Diána könyvtáros segítségét a Révész hagyatékban való eligazodásban.

Pleh_Revesz_01.qxd 11/26/2009 5:02 PM Page 2

Révész Géza életének fontosabb szervezeti eseményei	
Év	**Esemény**
1878	Születés, Siófok
1900	Jogász
1902–1905	német pszichológiai tanulmányok
1906	Doktori értekezés
1908	Habilitáció Budapesten
1918	Pszichológia professzor Budapesten
1918–19	Tanszék s egyetem szervezés forradalmak közepette tanársegédei Hermann Imre, Lénárt Edit
1919–20	Göttinga, Budapesten felfüggesztik professzorságát
1921	„lemond" a budapesti katedráról, Amszterdam
1932–1950	Amszterdami Egyetem pszichológia professzora
1947. június 6.	MTA külső tagja
1955	elhunyt, Amszterdam

A budapesti kinevezés legendáriuma egy kis finomítással

Révész óriási szerepet játszott az 1918-19-es forradalmak szellemi életében. Sokan leírták, hogy ennek a baloldali eszmékkel összekapcsolódó egyetemi erőfeszítésnek milyen meghurcoltatásoknak és megaláztatásoknak volt kitéve. Donáth (2007) és Pléh (2009) bemutatják ennek dokumentumait is.

Éppen ennek a keretében érdekes és ironikus tény, hogy magát a kinevezést hatalma utolsó pillanataiban még a királyi adminisztráció tette meg. 1918-ban még a királyi adminisztráció, Zichy János miniszter kinevezése alapján lett Révész egyetemi tanár s tanszékvezető szeptember 28-i illetve október 8-i hatállyal, mint az MS 5449/20

Pleh_Revesz_01.qxd 11/26/2009 5:02 PM Page 3

Ms 5543/20.

A magyar királyi vallás- és közoktatásügyi ministertől.

181.125 szám
IV.

Császári és Apostoli Királyi
FELSÉGE

1918 évi szeptember hó 28-án Reichenauban kelt
legfelsőbb elhatározásával

előterjesztésemre legkegyelmesebben megengdeni méltóztatott, hogy a budapesti tudományegyetemen a kisérleti lélektan számára a költségvetésileg rendelkezésre álló előadói tiszteletdij felhasználásával rendkivüli tanszék szerveztessék.

Ő cs. és ap.kir. Felsége ugyanazon legfelsőbb elhatározásával előterjesztésemre Tekintetességedet erre a tanszékre egyetemi nyilvános rendkivüli tanárrá a VII. fizetési osztályba a törvényszerű illetményekkel legkegyelmesebben kinevezni méltóztatott.

Erről Nagyságodat örvendetes tudomásul azzal értesitem, hogy illetményeinek az 1893.évi IV.t.cikk értelmében leendő folyósitása iránt a hivatalos eskü letétele után intézkedem.

Budapest, 1918. október hó 8-án

Zichy

Nagyságos

dr. R É V É S Z G É Z A egyet.m.tanár Urnak,

B U D A P E S T.

Pleh_Revesz_01.qxd 11/26/2009 5:02 PM Page 4

dokumentum mutatja a levéltárban.

A dátum s a kinevező nem lényegtelen. Kétségtelen, hogy a megfelelő körökben mozgó, akkor 40 éves, ereje teljében lévő kísérleti pszichológus nagy szerepet játszott a két forradalom hónapjaiban, de kinevezését a legendáriumtól eltérően még a királyi kormányzattól kapta. A Károlyi kormány, mint Donáth (2007) részletesen leírja, 1918. december 31-től nyilvános rendes tanárrá nevezi ki, s tagjává vált az egyetem adminisztratív ügyeinek legfőbb vezetésével megbízott hattagú bizottságnak is.

Töredékek Hermann Imre és Révész Géza kapcsolatából

Révész Hollandiában is fenntartotta kapcsolatait magyar szakmai barátaival. Közismert (Gábor, 1991; Mészáros, 2008) hogy Hermann Imre a Budapesti Egyetemen még, mint kísérleti pszichológus tanársegéde volt Révésznek. Révész az emigrációban is tartja vele a kapcsolatot.

A feltehetően az 1920-as években keletkezett panaszkodó levél, mely az antiszemitizmusra is utal, megmutatja Hermann további tudományos érdeklődését, s teli van családias viccelődéssel. Eközben is megtartja a tanári tekintélyt, a tiszteletteli megszólításokat és a „tanár urazást". Mint a második levél mutatja, ez megmarad a nehéz ötvenes években is, mikor maga Hermann is 65 éves ! A tanár-diák viszony örökre megmarad.[2]

[MS 5551/155]

Szeretett Tanár Úr!

Tanár úr Alicenak írott levelében kér tőlem is életemről és terveimről szóló tudósítást. Tulajdonképpen csak annyit tudnék erről a témáról írni, hogy él bennem a remény, hogy majd jobb is lesz, (a Kármán útján betöltött állásom már a

[2] Itt és a továbbiakban a gépiratba áttett leveleket *kurzívan* közlöm.

Pleh_Revesz_01.qxd 11/26/2009 5:02 PM Page 5

hajszálnál is vékonyabb szálon lóg – születési hibám folytán). Orvosi téren is holt szezon járja mostanában, a múlt télen volt valamelyes elfoglaltságom. Szüleimmel és bátyámmal még mindig együtt vagyok, ez tette lehetővé, hogy még valahogy a fölszínen úszom. Ferenczi dr. is pártfogol, kívüle senki. Csak Nagy László révén ért valami „megtiszteltetés": a Gyermektan. Társ. ideiglenes választmányi taggá választott meg. Itt akarom megemlíteni, hogy Tanár úrnak is, az idősebbek… …azzal, hogy ezzel Önt csak terhelném, de egyrészt kötelességemnek tartom legalább is azt a dolgozatot, ahol Tanár úrra hivatkozom Önnek bemutatni, másrészt sokat várok Tanár úr kritikájától, viszont és ezt is ki akarom jelenteni, tisztában vagyok azzal, hogy Tanár úr nem azért van ott, hogy az én dolgozataimat elhelyezze, vannak mások is, akik esetleg tanár úr segítségére szorulnak, míg én talán inkább meg tudnék élni – csak ebből a szempontból! – a magam lábán. Ha tehát Tanár úr magához kéretné az említett dolgozatokat, semmiképpen sem venném rossz néven, ha azokat elolvasás és kritika után visszaküldené. Megemlítem, hogy a Zeitsch/ Psyhol. már beküldte a korrektúrát.

Eszembe jut, hogy ép most lehet tíz éve annak, hogy Tanár úr és a Nagyságos asszony Német- és Franciaországba utazott és Tanár úr onnan küldte írásban a tanácsait akkori kísérleteimhez.

Mindnyájukat a legmelegebben
üdvözli,
Doleman Imre
(Juczkáta pék-bácsi)

Az 1954-es keltezésű alábbi levél jól mutatja a meghurcolt pszichoanalitikus helyzetét. S e mellett a tudós önérzet és hiúság szép példáit is bemutatja, amikor az elismerés hiányáról illetve a be nem vallott átvételekről panaszkodik. Ebben a szintén a kísérleti pszichológiáról a pszichoanalízisre átnyergelt Székely Lajost sem kíméli.

Pleh_Revesz_01.qxd 11/26/2009 5:02 PM Page 6

[MS 5551/156]

Kedves Tanár Úr!

Lénárt Edithnél láttam a napokban a levelét, mely Hermannék levél-nem-írásáról is szól. Kértem Edithet, írja meg, hogy én évek óta nem írok levelet külföldi barátaimnak.

Ez így igaz, de nem a belső igazság. A valóság az, hogy nagyon távol érzem magam régi énemtől, a tudomány levegőjétől. Szakkönyvek, folyóiratokhoz alig jutok. Az a tudomány, amelyben legjáratosabb voltam, anathéma alatt áll. Csalódások is értek a tudományos világ részéről. Azelőtt nem egy, de sok témához gyűjtöttem évekig, nem egy témához évtizedekig adatokat. Most kinyitatlan fiókokban hevernek ezek a feljegyzések és nincs utánpótlásuk.

Csalódások? Pl. az ősi ösztönökről szóló magyar könyvem külföldön (német, angol kéziratban) teljes visszautasításra talált. Pl. a kézről, a zseniális gondolkodók lélektanáról vallott nézeteim a megfelelő monográfiákban említésre méltóknak nem bizonyultak. Mindkét témával több évtizeden át törődtem, gondolataim hozzájuk nem holmi ötletek voltak csupán. De mégis érvényesül egynéhány elgondolásom pl. Székely Lajos írásaiban, persze, mint az övéi: azelőtt a gondolkodás kísérleti vizsgálatának, azt hiszem, általam bevezetett módszere, melyben konfrontálni lehet a primitív és fejlettebb gondolkodási formát; a szemtől való félelmet írta mostanában le Székely, meg is küldte nekem, froclizásból?, több régi tanulmányom foglalkozik ezzel és következményeivel. Ne lett volna senki, aki őt erre a helytelen modorra figyelmeztethette volna?

Nem állítom, hogy én csupa értékből állok, tudom, hogy az értékes keverve van nálam az értéktelennel. Tudok kritikákról rólam, amelyek igazak, de olyanokról is, amelyek jogosulatlanok. Tovább Nyugatra menve írtam évekkel ezelőtt Anna Freudnak, hogy javítsák ki a freudi Gesamtausgabe Vorlesungen-kötetében a magyarra fordító nevét, mert az én voltam és nem Hollós. Anna Freud egy idő múlva

Pleh_Revesz_01.qxd 11/26/2009 5:02 PM Page 7

levélben megkérdezte, hogy mi is lett légyen az a valami, amire kértem: ennyire jelentéktelen is vagyok.

Betegekkel foglalkozom, szívesen foglalkozom és vannak szép eredményeim. Időnként bevezetek valami új módszert, hol ennek, hol annak a kórképnek a gyógyítására.

Kérem, ne vegye rossz néven a rossz levélíró rossz levelét.

Budapest, 1954. jún. 29.

Szeretettel üdvözli
Hermann Imre

Egy valószerűtlen barátság: Révész és Kornis

Az archívumban őrzött levelezésből a szakmai barátságok korokon, távolságokon, s táborokon átlépő érvényesülésének is látjuk szép példáját. Kornis Gyulával az emigráció éveiben is kifejezetten személyes s ugyanakkor igen intellektuális kapcsolatot tartanak fent. Kornis Révésznél 7 évvel fiatalabb. (Ezt azért hangsúlyozom, mert a hazai ikonográfia éppen konzervatív kultúrpolitikussága miatt Kornist mindig seniorabbanak láttatja, mint a liberális Révészt.) Végig tegező, igen személyes stílusban leveleznek, hasonlítsuk ezt össze a politikailag hasonszőrű, de tanítvány Hermann levelek stílusával!

Révész együttérzéssel ír Kornis nyugdíjazásáról.

[MS 5549/425]

Amszterdam, 31, II. 1948.

Kedves Barátom, értesültem, hogy nyugdíjazásodat kérted, s hogy előadásaidat beszüntetted. Nagyon kellemetlen hír volt, mert tudom, hogy a diákoknak szükségük volt a Te tanításodra, mely alapos filozófiai és psychológiai tudásodon alapult, mely rendkívüli paedagógiai érzékkel párosult.

Pleh_Revesz_01.qxd 11/26/2009 5:02 PM Page 8

Remélem, hogy ez a tény nem fog téged megakadályozni attól, hogy tanulmányokkal tovább és tán még intenzívebben foglalkozzál. A hely, hol lakol, kitűnő alkalmat nyújt gondolkodásra és nyugodt munkára. Én is igen rövidesen ebbe a helyzetbe kerülök, minthogy hamarosan elérem a korhatárt.

Írj nekem életedről, terveidről és ha valamire szükséged lenne, úgy írd meg nekem őszintén és én igyekezni fogok azt teljesíteni.

Régi barátságban
János

Kedves hospitá-dat melegen üdvözlöm. Alig hiszem, hogy Bakay drnak sikerülni fog külföldi terveit megvalósítani.

Tudsz valamint a „Acta Psychologia" fordítása sorsáról?

A levelezés Kornis kitelepítése alatt is folytatódik. Révész Európa boldogabb feléből próbálja támogatni 70 éves kollégáját, aki még mindig az *Államférfi* javított kiadásán dolgozik !.

[MS 5551/351]

1954. jún. 17.

Kedves Jó Gézám!

Mélyen meghatott leveled meleg hangja és őszinte segítőkészséged a könyvek megszerzésére. Ugyancsak nagyon köszönöm a Te most megjelenő könyved szíves megküldésének kilátásba helyezését. Mindég különös élvezettel tanulmányozom műveidet: kristálytiszta logikus gondolatvezetés, világos módszer, nagyszerű problémaérzék, egy hosszú tudományos munkában töltött élet széles és kivételes látóköre jellemzi őket.

Prof. Marents igen kedves levelet írt hozzád, amelyet mellé tettél. Bizony csekély kérdésköröm nemzetközi irodalma. Ezt 1945-ig jól ismerem, ezentúl is a legújabb időkig sikerült a fontosabb műveket szőrmentén megszereznem

Pleh_Revesz_01.qxd 11/26/2009 5:02 PM Page 9

(memoárokat főképp): Marents levelében említettek jó részét olvastam. Ellenben nagyon örülnék, ha kedves lennél Attleenek autobiografiáját, amely egy rádióleadás szerint most jelent meg (ismertették) megszerezni s ide valahogy megküldeni. Eddig, ha könyvet küldtél, soha sem volt felbontva. Legjobb, ha könyvkereskedő adja fel. Igen lekötelezne vele. Egyébként egy negyedszázad óta, amikor a L'homme d'état megjelent magyarul, óriási idevágó anyagot gyűjtöttem össze kellő kategóriák szerint.

Magdádat melegen üdvözölve, Téged szeretettel ölel
[Kornis Gyula]

A hetvenes éveikben járó öregurak, egyik az emigrációból, másik a kitelepítésből megőrzik méltóságukat, tudósi arculatukat, műveltséggel cizellált módon sajnálkoznak még az öregedésen is.

[MS 551/352]

1954. dec. 29.

Kedves Jó Gézám!

Mélyen meghatott, hogy gyengélkedésed ellenére kiadós levéllel tiszteltél meg. Én szerencsétlen vagyok minden olyan levelemmel, amelyben valamely tudományos munkádat elemzem. Így tüzetesen írtam néhány hónapja klasszikus és magisztrális tanulmányodról, a Sprechen und denken-ről, de nem kaptad meg. Rendkívül élveztem nagyszerű problémaérzékedet, világos és kristálytiszta gondolatmeneted meggyőző logikáját és eredetiségét. Mindig tudsz újat mondani. Most ezt a levelet repülőpostán küldöm, hogy biztosan megkapd.

Gyengélkedésed nagyon aggaszt bár nem minősíted súlyosnak. A dec. 9. betöltött 70 év tiszteletreméltó kor ugyan, de legújabb munkáid sem árulnak el semmiféle szellemi fáradságot. Jómagam dec. 22-én léptem a 70-

Pleh_Revesz_01.qxd 11/26/2009 5:02 PM Page 10

ik évembe. Az utolsó tíz év szenvedései és máig tartó anyagi bázis-nélkülisége megviselt. O. Wilde mondja a ….balladájában: „In the prison the Time assumes the form of Eternity." Ezt jómagam is különösen érzem.

Örülök, hogy Veneziában oly jól érezted magadat s a linguisták, akik a könyvedből sokat tanultak, nagy számban fölkeresték a nagy szellemi magvetőt.

Bolyai János agg korában írja jó barátjának, Gausnak (1853. II. 9.):

„Gyakran vagyok Veled: emlékképeim, amelyeket arcképeddel együtt minden pusztulás között is megőriztem, az ismétlések da Capo al Segno ebben az életnek nevezett különös compositióban, ahol a sírás az ouverture, a hörgés a finale, s közban-közben néhány régi accord, hogy ez még fájdalmasabbá tegye a legtöbb pokoli (disszonantiát)….". Te és én nem vagyunk ilyen pesszimisták: az élet többet adott nekünk, semhogy már a finale-hörgést várnók. – A Te arcképedet a remek két unokával büszkén őrzöm. – Magdának meleg üdvözletemet küldöm, Téged pedig a régi barátsággal ölellek

[Kornis Gyula]

Révész még a halála előtti hónapokban is Hollandiából vitaminokat küld kitelepített barátjának, amit, mint a visszakérdező német nyelvű asszisztensi levél is mutatja, a demokrácia vámszervei rendre el is koboztak.

[MS 5551/353]

1955. ápr. 12.

Kedves Jó Gézám!

Nagyon hálásan köszönöm szíves Vitamin küldeményedet. A vámon …azonban olyan követelményekkel lépnek fel (cédulájukat mellékelem), amelyek sok sok fáradságot és utánjárást kívánnak, amelyek a viszony-

Pleh_Revesz_01.qxd 11/26/2009 5:02 PM Page 11

lag jelentéktelen vitaminnal egyáltalán nincsenek arányban.

Eredetileg azt írtad, hogy „minta érték nélkül" küldöd. Ez talán sikeresebb lett volna.

Nagy bajom, hogy most 70-ik évemben szemem annyira megromlott, hogy a minimumra kell korlátoznom az írást-olvasást. Szemem igen ijesztően Poroszlón romlott meg, ahol egy parasztházba telepítettek be, amelynek olyan pici ablaka volt, hogy nem adott kellő világosságot. És 2 1/2 éven át ez előtt olvastam. No, de most már be is fejezem minden erőfeszítésemet egyelőre a tudomány terén. Amivel foglalkozni akartam, ahhoz úgyis hiányoznak a külföldi folyóiratok és könyvek.

Kedves Magdádat melegen üdvözlöm, Téged szívből köszönt

régi szeretettel

[Kornis Gyula]

[MS 5549/426]

2. April. 1955.

Prof. Dr. J. Kornis
Universität
Budapest.

Sehr verehrter Herr Professor,

Professor Révész möchte wissen, ob Sie die B-Vitaminen erhalten haben. Einmal hat er 100, und einmal 80 Stück geschickt.

Mit vorzüglicher Hochachtung,
für Prof. Révész

M. DeFesche

Pleh_Revesz_01.qxd 11/26/2009 5:02 PM Page 12

Révész és az MTA

1945 után a magyar tudományosság egy ideig igyekezett rehabilitálni révészt. Próbálták visszahívni a budapesti egyetemre (amivel nem élt). Kornis Gyula, Prohászka Lajos és Szemere Samu javaslatára 1947. június 6-án az MTA külső tagjává választották. Igen tanulságos, hogy ajánlói neves konzervatív értelmiségiek. Az MS 5549/11 mutatja be a kinevezést, az MS 5549/12 dokumentum pedig Révész talán soha el nem küldött köszönő levelét.

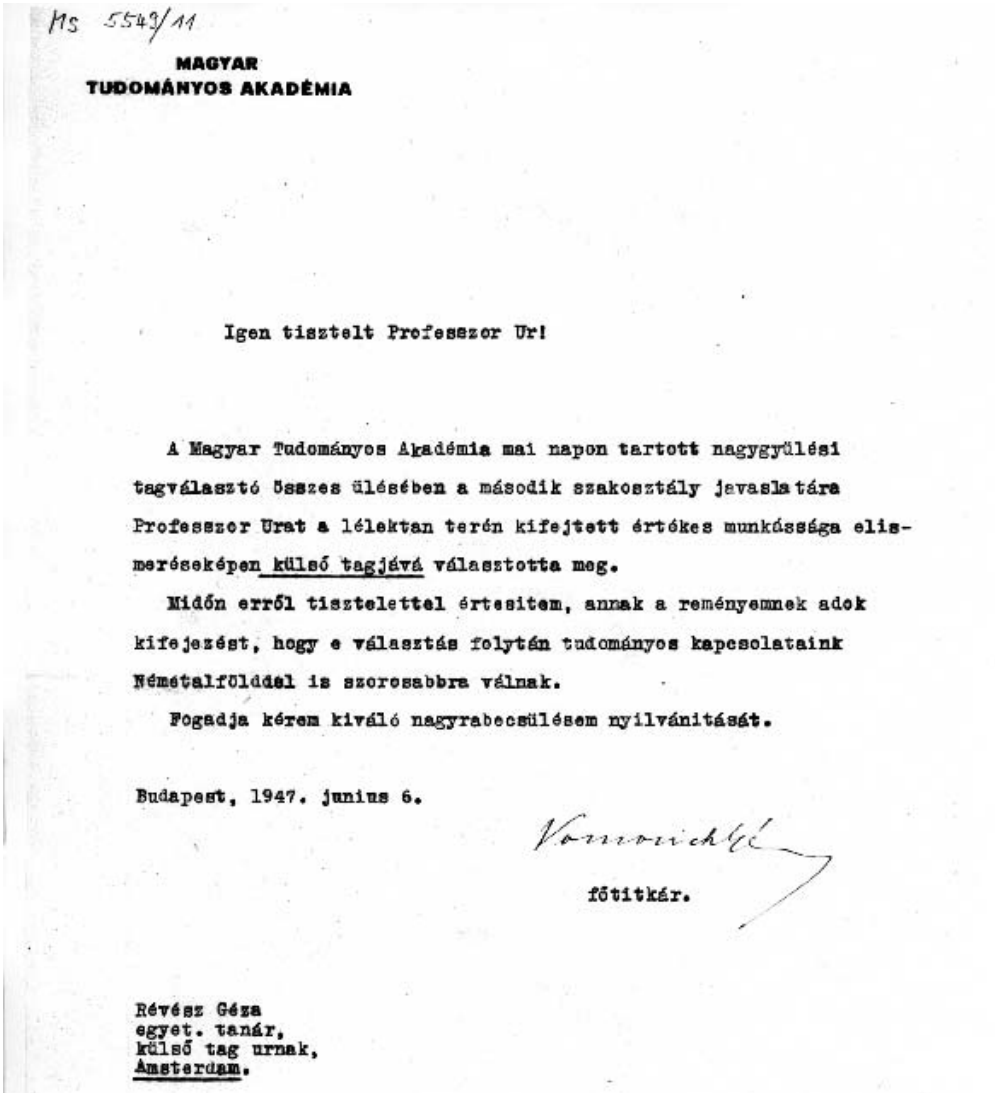

MS 5549/11

MAGYAR
TUDOMÁNYOS AKADÉMIA

Igen tisztelt Professzor Ur!

A Magyar Tudományos Akadémia mai napon tartott nagygyülési tagválasztó összes ülésében a második szakosztály javaslatára Professzor Urat a lélektan terén kifejtett értékes munkássága elismeréseképen külső tagjává választotta meg.

Midőn erről tisztelettel értesitem, annak a reményemnek adok kifejezést, hogy e választás folytán tudományos kapcsolataink Németalfölddel is szorosabbra válnak.

Fogadja kérem kiváló nagyrabecsülésem nyilvánitását.

Budapest, 1947. junius 6.

főtitkár.

Révész Géza
egyet. tanár,
külső tag urnak,
Amsterdam.

Pleh_Revesz_01.qxd 11/26/2009 5:02 PM Page 13

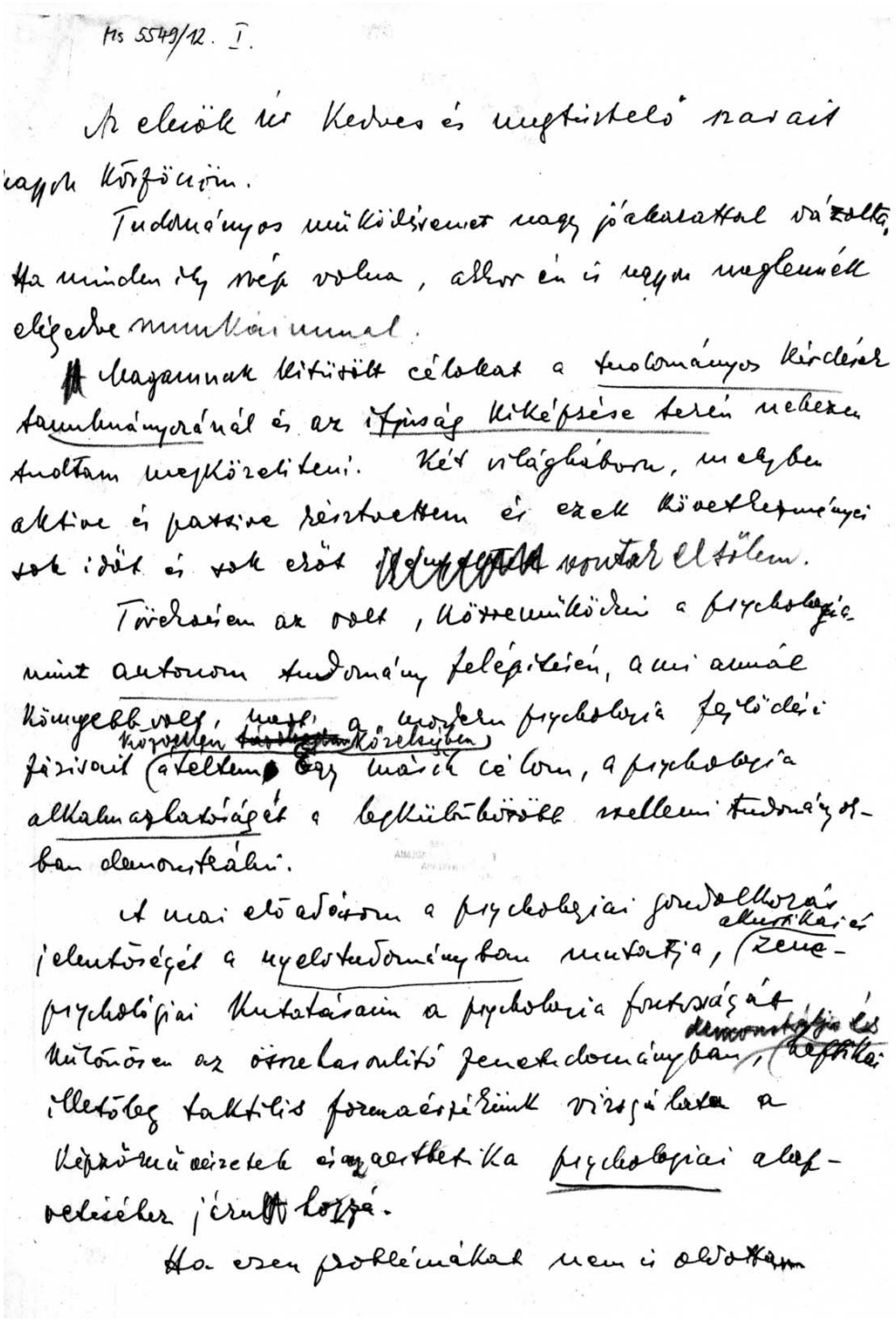

Ms 5549/12. I.

A elemök és kezdés és megtisztelő napjait
[illegible] körjében.

Tudományos működésemet nagy jóakarattal vázolta, ha minden úgy még volna, akkor én is ugyan megelégedett elégedve munkámmal.

Magamnak kitűzött célokat a tudományos kérdések tanulmányozásánál és az Ifjúság kiképzése terén nehezen tudtam megközelíteni. Két világháború, melyben aktive és passive részt vettem és ezek következményei sok időt és sok erőt [illegible] vontak el tőlem.

Törekvésem az volt, közreműködni a pszichológia mint autonom tudomány felépítésén, ami annál könnyebb volt, mert a modern pszichológia fejlődési irányait (a telkem egy másik célom, a pszichológia alkalmazhatóságát a legkülönbözőbb szellemi tudományokban demonstrálni.

A mai előadásom a pszichológiai fogalmak jelentőségét a nyelvtudományban mutatja, [illegible] pszichológiai kutatásaim a pszichológia funkcionalitását, működésében az összehasonlító genetikus módszer illetőleg taktikus formációjának vizsgálatában a képzőművészetek és az esztétika pszichológiai alapkérdéseiben írtak hozzá.

Ha ezen problémákat nem is oldottam

Pleh_Revesz_01.qxd 11/26/2009 5:02 PM Page 14

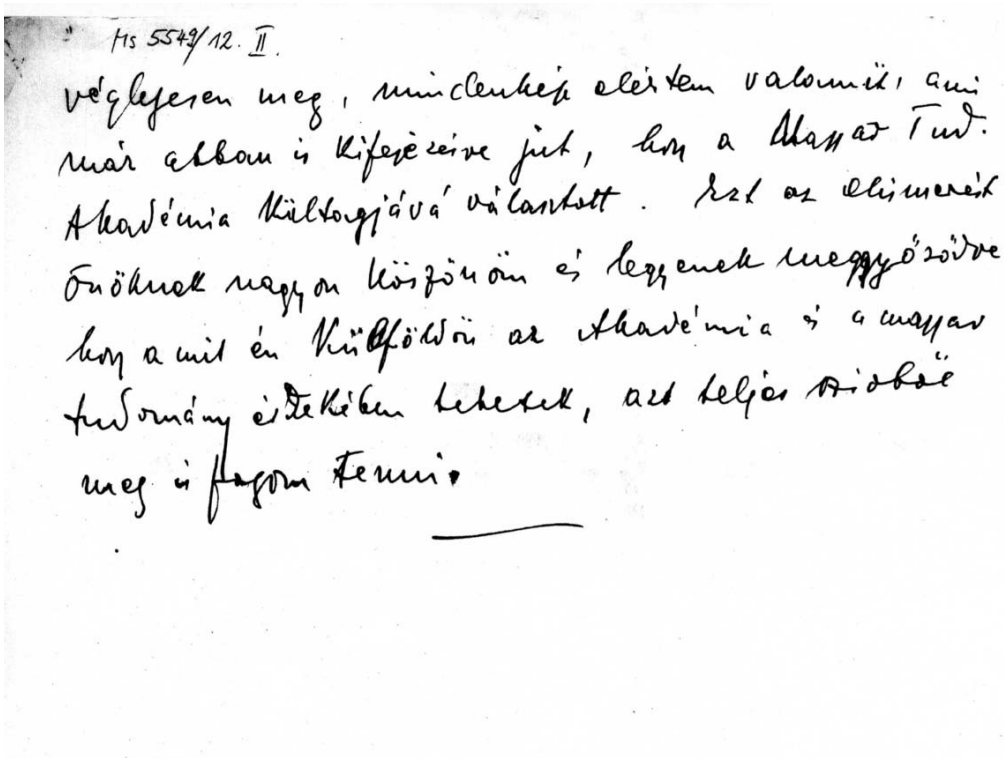

A levéltárban az utóbbi mellett egy mintegy 10 oldalas kézzel javított magyar nyelvű gépirat található, feltehetően Révész csak tervezett, de nem megtartott székfoglalója. Két példánya van a gépiratnak, egy javítatlan és egy javított. A nyelv keletkezéséről, Révész ekkori vezető témájáról (Révész, 1946, 1956a) szól, melyre a köszönő levélben is utal. Az alábbiakban a javított gépirat átiratát közöljük, Révész eredeti írásmódjával.*

A liberális tudós Spinoza hazájában megmutatja a szellem ellenállását: a németellenes egyetemi sztrájk adja a születés keretét.

Pleh_Revesz_01.qxd 11/26/2009 5:02 PM Page 15

A NYELV KELETKEZÉSE.

Révész Gézától

[MS 5554/25]

Negyvenéves tudományos működésemnek, mely a legkülönbözőbb problémák vizsgálatának szolgálatában állott, utolsó korszakát nyelvpsychológiai kutatásaim töltötték ki. E vizsgálatok kiindulópontja 1939-ben a Collége de France-ban **Theodule Ribot** születésének 100-ik évfordulóján a nyelv eredetéről tartott előadásom volt.[3] Ezt követték a háború legelső éveiben írt és a holland királyi Tudományos Akadémia közleményeiben megjelent munkáim az emberi kommunikáció formáiról, az állatok állítólagos nyelvéről, továbbá a nyelvpsychológia és a nyelvfilozófia problematikájáról.[4] Felfogásomnak végső formulázása 1946-ban Bernben megjelent „Ursprung und Vorgeschichte der Sprache" című könyvem, mely a nyelvpsychológiának új alapvetését és elméletét adja.

E könyvet a háború alatt írtam, a legnagyobb lelki nyomás és veszély közepette. Mikor a németek diákjainkat kényszermunkára hurcolták és kezdetét vette a politikai és faji üldözés, mi, a holland egyetemek tanárai, megtagadtuk előadásaink folytatását. E körülmény tette lehetővé, hogy izoláltságomban elmerüljek egy olyan kérdés vizsgálatában, mely a 19. század eleje óta annyi jeles nyelvészt és filozófust foglalkoztatott és oly sok és értékes elméletet hozott létre. Ezek az elméletek azonban nem elégítették ki a nyelvtudomány képviselőit, produktív erejük lassanként megszűnt, úgyhogy elérkezett az idő egy új elmélet felállítására.

Valami belső bizalom fogott el életem e kritikus szakában. Belső szükséglet ösztökélt, hogy éppen a nyelvvel foglalkozzam, mely oly sok jó és nemes és oly sok rossz és gonosz célnak szolgál. Az volt az érzésem, hogy nagy

---

[3] De l'origine du langage. Centenaire de Th. Ribot et jubilé de la psychologie scientifique française. 939.

[4] Die menschlichen Kommunikationsformen und die sog. Tiersprache. Proceedings Vol. 43 and 44. 1940/41; Die Spa

Pleh_Revesz_01.qxd 11/26/2009 5:02 PM Page 16

elődeim geniális tervei, bámulatraméltó nyelvi ismeretei és irodalmi készsége ellenére is – és ekkor W. von Humboldt és Renan, Hermann Grimm, de Saussure, Schuchardt és W. Wundt munkái lebegtek előttem – sikerülni fog a nyelv psychológiájának oly alapvetését adni, mely összeköti a 19. század humanistáinak hagyományos ideáljait a mai kor tudományos törekvéseivel. A sors különös ajándékának kell tekintenem, hogy munkámat épp abban az időpontban sikerült befejeznem, midőn a németek kénytelenek voltak Hollandiát elhagyni és embertelenségeiket beszüntetni.

Most, midőn az a megtiszteltetés ért, hogy a Magyar Tudományos Akadémia megválasztott külföldi tagjává, azt hiszem a legmegfelelőbb, ha székfoglaló beszédemet abból a témakörből választom, mely munkásságom utolsó évtizedét, ha nem is teljesen, de mindenesetre nagy mértékben, kitöltötte.

Ha számot akarnék adni arról, hogy vizsgálataimban mi az **új**, akkor **öt** pontot emelnék ki. Az első: a régebbi elméletek **módszertani hiányosságának** és **tételeinek korlátozottságának** kimutatása. A második: az élőlények kommunikációs rendszerének visszavezetése egy **általános szociálbiológiai elvre**, **a kontaktusra**, mely legfejlettebb formája az emberi nyelv. A harmadik: a kommunikáció **három megjelenési formájának** megállapítása, melyek úgy genetikusan, mint strukturálisan élesen megkülönböztethetők egymástól. A negyedik: a nyelv **funkcióinak új osztályozása**, melyben az emberek kölcsönös megértésének három egymástól független és egyértelmű funkciója jut kifejezésre. Az ötödik pont: részleges kutatások alapján felépített **fogalomrendszer**, mely egy **általános nyelvpsychológiai elmélet alapjául** szolgál.

Elméletem magvát tehát egy szélesen megalapozott, az egymással kommunikáló élőlények összességét átfogó **életelv** képezi, mely a **verbális nyelvben** éri el legtökéletesebb manifesztációját.

Ha a kommunikáció azon legkezdetlegesebb formáját próbáljuk meghatározni, mely már az emberi beszéddel kapcsolatba hozható, anélkül azonban, hogy a nyelvnek egyetlen essenciális tulajdonságát is magában foglalná, egy oly hangszerű jelenségre kell rámutatni, mely bizonyos állatfajoknál a kommunikáció eszközéül szolgál, de amely valamilyen formában

Pleh_Revesz_01.qxd 11/26/2009 5:02 PM Page 17

az embernél is megtalálható. Ez a legprimitívebb kommunikáció egy ösztönös, **artikulálatlan kiáltás**, melyet az állat valamely cél elérése érdekében hoz létre. Az ilyen kiáltás tendenciája abban nyilvánul, hogy az állat szinte szimatolja annak a lénynek közelségét, aki pillanatnyi szükségletét kielégítheti, őt kényszerhelyzetéből kiszabadíthatja. E csoportba tartozik az állatok hívó hangja nemi szükségletükben, a fiatal állatok kiáltása veszély esetében, az anya-állat erélyes hangadása kölykeinek toborzásánál. E tendenciózus kiáltással az állat nem **bizonyos** individuumokat hív ugyan, de mégis elvárja a külvilágtól ösztönös „kívánsága" teljesítését. Ezt igazolja az a körülmény, hogy a kiáltás elhangzik akkor is, ha senki sincs a közelben. A kiáltó hang nem egyszerű reakciója a fájdalom vagy a félelem sensumotorikus kifejezője, hanem a **külvilághoz intézett jeladás, mely várja a szükséglet kielégítését**.

Az ilyenfajta hívóhang igen gyakori csecsemőknél is. sőt bizonyos esetekben fellép felnőtt embereknél is, ha olyan körülmények közé kerülnek, melyekben a jeladásnak szánt kiáltás ösztönszerűleg fontosabb mint a szó. Ide tartoznak a hangos szignáljelek a tengeren, a hegyekben és a kollektív munkánál. Megjegyzendő, hogy ezek a hívóhangok a beszéd hatására elvesztik primitív kiáltás-jellegüket és többé-kevésbé artikuláltan és phonematikus karakterrel lépnek fel.

A kommunikáció fejlettebb formája a **hívás**. A hívásnak már **felszólítási** jelleget tulajdonítunk. A domesztikált állat (kutya, macska) hangadással és egyéb mozdulatokkal egyértelműen fejezi ki szükségletét, és ezt jelenlevő és általa ismert egyénekhez intézi. Ami a tendenciózus kiáltásnál hiányzott, t.i. az **interindividuális viszony**, az a hívásnál a legjellegzetesebben megnyilvánul. A domesztikált állat és az ember között hívás segélyével kölcsönös viszony alakul ki, mely a megértést nagyban elősegíti. Ez a hívási aktus az ösztönszerű kiáltástól abban is különbözik, hogy a hívásnak alapját **egyéni tapasztalatok** képezik, míg a kiáltás tisztán **ösztönszerű** és **változatlan**. Az állat a kifejező hangoknak és viselkedéseknek egész tárházát hozza magával, de azokat változatosabbá tenni vagy gazdagítani nincsen módjában. Gondoljunk csak a háziállataink tipikus és kevéssé variált hangjaira és viselkedésére. A hívás ezzel szemben nem veleszületett képesség, ha az átöröklésnek van is benne némi jelentősége. Dresszúráról sem lehet itt szó, hanem csupán spontán cselekedetről, mely az állat individuális életével együtt változik.

Pleh_Revesz_01.qxd 11/26/2009 5:02 PM Page 18

Tapasztalataim szerint az állatvilágban hívással csupán bizonyos domesztikált állatoknál találkozunk, melyek e hangokat gazdájukhoz intézik. Hogy hívó hangokat domesztikált állatok egymás között is használnak-e vagy sem, az még megvizsgálandó. Fiatal állatok játéka felnőtt állatokkal mintha erre mutatna.

Mint a kutya gazdájához, úgy fordul a kisgyermek a praelingualis korában anyjához kívánságaival. A még nem beszélő gyermeknek nem áll más rendelkezésére, mint a hívó hang és azt használja széles keretekben. A fejlett nyelvben számos hangjelet találunk, melyek legnagyobb valószínűség szerint az inartikulált, spontán hívóhangokból származtak. Jellemző ezekre, hogy a nyelvek belső természetéhez és lexikális anyagához nem alkalmazkodnak és mindenütt azonosak. Ilyen pl. *halló, hé, hahó, szszsz, pszt.*

A hívásnak különösen jellemző tulajdonsága annak **parancsoló jellege**. Háziállatok és kisgyermekek bizonyos határozott mozgásokkal kapcsolt komplexumokkal **követelik** kívánságuk kielégítését. Állatok és gyerekek nem hagyják abba követelő viselkedésüket, míg kívánságuk nem teljesül. A hívóhanggal történő felszólítás minden esetben egy azonnal megvalósítandó célra irányul. Mindig parancsoló és sohasem feltételező. Egyoldalúsága és minden ellentmondást visszautasító imperatív természete miatt a hívás a reagáló partnerek között nem hoz létre benső kapcsolatot.

A hívásnak az imperatív természetén kívül van még egy más jellegzetes tulajdonsága, és ez **lokatív irányozottsága**. Ez annyit jelent, hogy az állat és a praelinguális gyermek tekintetével és kifejező mozdulataival azt a helyet, tárgyat vagy személyt jelzi, melyre, ill. kire kívánsága vonatkozik. A kutya az ajtóhoz szalad, ha a szobát el akarja hagyni, a macska az üres tálhoz lép és nyávogó hanggal és bizonyos tekintettel kifejezésre juttatja, hogy tejet akar, a házban szabadon mozgó majom az embert abba az irányba húzza, ahol az általa el nem érhető tárgy megtalálható. Mindezekből azt következtethetjük, hogy genetikusan a hívás a nyelvi felszólításnak előzetes formáját képezhette.

Az a tény tehát, hogy a hívás, anélkül, hogy az emberi nyelvnek egy primitív formáját jelentené, a nyelv imperatív és lokatív funkcióját magában foglal-

Pleh_Revesz_01.qxd 11/26/2009 5:02 PM Page 19

ja, arra jogosít fel, hogy a hívást **fejlődéstani szempontból** a nyelv **közvetlen előfokának** tekintsük. Ez a következőt jelenti: Ha feltesszük, hogy a kommunikáció eszközei hosszú fejlődési folyamaton mentek át, amíg a legfejlettebb formához, az emberi nyelvhez eljutottak, akkor a nyelvnek első, legkezdetlegesebb fokát, az ősnyelvet, az individuumokhoz intézett artikulálatlan hívás előzte meg. E feltevésből kiindulva indokoltnak látszik az emberi nyelv imperatívumának az imperatív és artikulálatlan hívóhangokból való levezetése. ez a meggondolás egy hipotézishez vezet, mely szerint az emberi nyelv legkezdetlegesebb formája **imperatív** jellegű volt. Az ősember, aki ezt a nyelvet használta, közlési szükségletét eleinte azzal elégítette ki, hogy társait parancsoló módon bizonyos tevékenységekre, vagy annak abbahagyására késztette. Ez az **imperatív nyelv** már artikulált szavakat használt, mégpedig elsősorban igéket (fuss, hozz, gyere, menj). Az igéken kívül természetesen főnevek és mutató névmások is szerepelnek ebben a csökevényes nyelvben, mint: ez, az itt, ott, fent, lent. Ezeknek eredetileg nem volt megnevezés mutató funkciójuk, hanem egyedül az **imperatív intenció** szolgálatában álltak; nem egy konkrét helyzetet vagy ténybeli megállapítást hoztak kifejezésre, hanem szükségletek kielégítésére irányuló kívánságokat tettek érthetővé. A nyelv ilyen igen korlátolt funkciója nem ismeretlen előttünk. Gondoljunk csak azokra a kezdetleges nyelvi formákra, amelyekben köztünk és a beszéd első fokán álló gyermekek között az érintkezés folyik, valamint arra, hogy hasonló imperatív nyelv segítségével értetjük meg magunkat oly emberekkel is, kiknek nyelvét nem ismerjük.

Hypothesisünkből természetesen következik, hogy az ősnyelvben az igéknek volt a legnagyobb szerepük, minthogy azok fejezik ki legvilágosabban a cselekvést és az imperatív célzatot. Az igéknek ebben az átmeneti nyelvben **ideogrammatikus** jellegük lehetett, ami azt jelenti, hogy az igék nemcsak specifikus cselekvést, hanem változataikban különböző konkrét helyzeteket is ki tudtak fejezni, mint ahogy azt a mai primitív nyelvekben is tapasztalhatjuk.

Az ún. imperatív nyelv egy formájával a **gyermeknyelv** fejlődésének első szakában is találkozunk. A gyermek praelingualis kora végén spontán, parancsoló célzattal gyakran oly hangokat ad, melyek psychológiailag megfelelnek az ige parancsoló módjának.

Pleh_Revesz_01.qxd 11/26/2009 5:02 PM Page 20

A linguisztikából pedig azt tanuljuk, hogy az **igét a legrégebbi nyelvi kategóriának** tekintik és épp ez a tapasztalat támogatja **az ige nyelvi prioritásának tanát**. Az ige ősi eredetét igazolja ezenkívül az a psychológiai meggondolás, hogy az első, ami az ember figyelmét magára vonja, kétségkívül a **történés** éspedig a **mozgással**, illetőleg **helyzetváltoztatással** együtt járó **cselekvés**, mint pl. futás, vívás, hozás stb. Ez észleletek közlésének szükséglete késztette az embert a nyelvfejlődés legelső szakában arra, hogy a történés és cselekvés kifejezésére speciális szavakat alkosson, ami az igéhez, a verbumhoz vezetett.

Az ige időbeli prioritását számos nyelvész vallja. Már **Herder** 1770-ben kijelenti: „tőnende Verba sind die ersten Machtelemente der ältesten Sprache. So sind die morgenländischen Sprachen voll Verba als Grundwurzeln der Sprache". Újabban **Schuchardt** volt az, aki az ige prioritásának elvét magáévá tette. Az ethnológiában is sok olyan adatot találunk, mely az elv általánosságát valószínűsíti. Az ige genetikus prioritásával szoros összefüggésben áll az **imperatívum grammatikai formájának ősi mivolta**. Ez az elvet ugyancsak több jelentékeny filológus hirdette, többek között **Bopp** és **Bréal.**

Miután az imperatív nyelv már térbeli, időbeli és személyes viszonyok megjelölésére szolgáló szószimbólumokat produkált, elérkezett az ideje annak, hogy a közlési, az **indikatív funkció**, mely, mint említettük, már az imperatív nyelvben kimutatható főnevekben és névmásokban is képviselve volt, saját grammatikai kategóriáját kifejlessze. Az állandó növekvő szükséglet szociális kapcsolatok kitágítására és elmélyítésére fokozatosan megteremtette a többi grammatikai kategóriákat és beszédformákat, míg végre a nyelv a maga teljességében kialakult. E tekintetben nincs különbség a primitív és a kultúrnépek nyelve között. Nincs oly primitív nyelv, melyben a nyelv bármely konstitutív tulajdonsága hiányoznék.

A nyelv korai fejlődésmenetének ez a vázlatos leírása utat nyit egy **új funkcióelmélet** felállítására.

A nyelv lényegének meghatározása attól függ, hogy milyen szempontból indulunk ki a nyelv fogalmának analytikus meghatározásánál. A filozófus más tulajdonságokat tart lényegeseknek, mint a nyelvész, ez utóbbi pedig oly sajátosságokat emel ki, melyeket a psychológus joggal elhanyagol. A

Pleh_Revesz_01.qxd 11/26/2009 5:02 PM Page 21

psychológusok közt sincs teljes egyetértés, mert pl. a fenomenológiai irány képviselői más nézőpontból igyekeznek a nyelv lényegét megközelíteni mint azok, kik a fejlődéstanból indulnak ki. Kétségtelen, hogy mindezen szempontokban és az ezekből eredő fogalmi meghatározásokban van valami igazság, minthogy mindegyikük a nyelv **valamelyik** lényeges vonását emeli ki. De épp oly kétségtelen, hogy ezek a definíciók a nyelv **lényegét annak egységes mivoltában nem határozzák és nem is határozhatják meg**.

Ha a nyelv fogalmának elhatárolását minden önkénytől és minden elfogultságtól függetleníteni kívánjuk, oly kiinduló pontot kell keresnünk, amely lehetővé teszi egy a nyelv minden lényeges megnyilatkozását felölelő, de egyúttal minden, a nyelv és beszéd lényegéhez nem tartozó tulajdonságot kiküszöbölő definíció felállítását. Más szóval olyan definícióra van szükségünk, amely nem mond többet, de nem is mond kevesebbet, mint ami elégséges és szükséges. Ez lenne a nyelv **strukturális** meghatározása.

De tovább mehetünk és megpróbálhatjuk a definíciónak olyan tartalmat adni, melyből a nyelv egész **fejlődésmenetére érvényes alapelveket** vonhatunk le. Ha ez sikerül, akkor dűlőre vittünk egy problémát, melynek megoldása a mai nyelvfilozófiai felfogás szerint szinte lehetetlen, vagyis sikerült a **strukturális és genetikai szempontokat harmonikusan összeegyeztetni**.

A nyelv definíciója feltételezi, hogy előbb világos képet alkossunk magunknak a nyelv értelméről. A nyelv lényegénél fogva **ORGANON ESZKÖZ** és ebből következik, hogy a nyelv valódi értelme annak **CÉLJÁBAN** rejlik. A cél: emberek között szellemi kapcsolatot teremteni, gondolatcserét lehetővé tenni és tapasztalatokat, gondolatokat, kívánságokat adaequat formában közölni. Mind minden eszköznél, itt is arról van szó, hogy a cél és az eszköz között szükségszerű és állandó kapcsolat jöjjön létre.

E teleológiai álláspont két alaptételhez vezet. Az első úgy formulázható, hogy a nyelv egy különösen fejlett és megjelenési módjában és struktúrájában **egyedülálló eszköze a kölcsönös megértésnek, a gondolkodásnak, a szellemi alkotásnak, az önismeretnek és a belső élet kifejlesztésének**. A nyelv értelmének ez a meghatározása az összes konkrét beszédhelyzetekre vonatkozik, tehát mind a párbeszédre és a monológra, mind az egyoldalú, de kölcsönös megértésen alapuló beszédre.

Pleh_Revesz_01.qxd 11/26/2009 5:02 PM Page 22

Míg az első tétel a nyelv céljából indul ki, a második a nyelvet mint eszközt tekinti, melynek segítségével a nyelv említett céljait megvalósítani törekszik. E szempontból **a nyelv olyan jelek összessége, mely a külvilág eseményeit a belső világunk állapotait meghatározott értelmi és jelrendszer segélyével kifejezésre juttatja**. Az emberi nyelv abban különbözik minden más közlésmódtól, hogy **szimbolikus jeleket** használ és épp ezen sajátosságának köszönheti fejlődését és szellemtörténeti jelentőségét.

Bármily fontos azonban a nyelv szimbolikus kifejezésmódja, ez mégsem elegendő a nyelv fogalmának egyértelmű meghatározására, már azért sem, mert a szimbolikus kifejezés nem tartozik a nyelv kizárólagos sajátosságaihoz. Tudjuk, hogy a képzőművészetben, zenében, táncművészetben, valamint vallási szertartásoknál is használnak szimbolikus jeleket, minden nyelvi intenció nélkül. (Ez a szempont elkerülte **Cassirer** és hívei figyelmét, kik a szimbolikus formának centrális jelentőségét túlbecsülték.)

Ha a nyelvet kimerítően akarjuk definiálni, akkor nem elegendő a jelzett két alapelv szintetikus összefoglalása, hanem oly formulázásra kell törekednünk, mely a nyelv **alapfunkcióit** is magában foglalja.

De mik a nyelv alapfunkciói? Hogy erre nem könnyű a felelet, azt mutatja a számos funkcióelmélet, melyek egyike sem nyert általános elismerést. A funkcióelméletek közös hibája az, hogy a teoretikusok nem ismerték fel azokat az elveket, melyek az alapfunkciók megállapításánál **általában** érvényesítendők.

Nézetem szerint a legáltalánosabb elv az, hogy az alapfunkcióknak egy mástól függetlennek kell lenniök és pedig abban az értelemben, hogy mindegyik autonómiával és önálló hatáskörrel rendelkezzék. Továbbá kívánatos, hogy a funkciók egy fogalomkörhöz tartozzanak, tehát ne legyenek részben biológiaiak, részben psychológiaiak, vagy részben abstraktok és részben konkrétek. Ezenkívül a funkcióknak lényegükben equivalenseknek kell lenniök, azaz a rendszerben egyenlő szerepet kell játszaniok. Miután ezen logikai, illetőleg fogalomalkotási követelményeknek az ismert funkcióelméletek közül egyik sem felelt meg, szükségesnek találtam egy új funkcióelmélet felállítását.

A nyelvnek **három alapfunkcióját** különböztetem meg, melyek az emberi

Pleh_Revesz_01.qxd 11/26/2009 5:02 PM Page 23

megértés minden lehető formáját magukba foglalják és kimerítik. Nyelvi viszonylatban az emberek között nem találhatunk más intenciót, mint az embertársak bizonyos cselekvésre **felszólítani** (**imperatívum**), velük valamint **tudatni**, őket valamiről **értesíteni** (**indicatívum**) és végül hozzájuk **kérdéseket** intézni (**interrogatívum**). Nincs olyan kifejezési módja az emberek szellemi kapcsolatának, mely e három funkcióra ne volna visszavezethető. Ki kell emelnem, hogy e fogalmakat nem logikai vagy grammatikai, hanem **psychológiai** értelemben kell felfognunk. Hogy az interindividuális nyelvi kapcsolatnak e három főalakja milyen grammatikai formában jelenik meg, az másodlagos jelentőségű. Tudjuk, hogy pl. a parancsot nem csak imperatív, hanem indikatív, sőt interrogatív formában is ki lehet fejezni. (Lenne szíves s szobát rögtön elhagyni?)

E három funkció nemcsak **psychológiailag** és **strukturálisan** különbözik egymástól, hanem **genetikai szempontból** is. Ha gyermeki nyelv fejlődését vizsgáljuk, akkor azt találjuk, hogy ontogenetikailag a kérdés későbbi keletű, mint a közlés és a parancsolás és e két utóbbi sem lép fel egyidejűleg, hanem az imperatívum előbb, mint az indicatívum. A kisgyerek akaratát már 9-12 hónapos korában imperatív formában hozza kifejezésre. 14-15 hónapos korában kezdetét veszi a környezet tárgyainak megnevezése, míg legkorábban a második életév végén használ a gyermek először egy vagy kéttagú kérdő mondatot.

Arra nézve, hogy e három funkció a nyelv filogenetikai kialakulásában is időbeli egymásutánban lépett-e fel, históriai adatok nem állanak rendelkezésünkre, de az összehasonlító nyelvtudomány az imperatívum grammatikai formájának időbeli prioritását tanítja. Ezzel valószínűsíti a három funkcióelmélet genetikai hátterét is.
E meggondolások alapján feltehető, hogy a nyelv ősi formája oly beszéd lehetett, mely elvileg imperatív, indikatív és interrogatív kifejezésmódokkal rendelkezett.

E három alapfunkció felállítása lehetővé teszi, hogy a nyelvnek oly definícióját adjuk, mely a nyelv három pragmatikus elvét, vagyis **értelmét**, **célját** és **eszközét** egységesen magában foglalja. A nyelv értelme: a kölcsönös megértés, célja: tényeket, szándékokat, kívánságokat közölni és másokat közlésre ösztönözni. Ezen célokat a nyelv **szimbolikus jelek** használatával éri el, ami a hang- és jelbeszédben éppúgy megnyilvánul, mint az írásban.

Pleh_Revesz_01.qxd 11/26/2009 5:02 PM Page 24

A nyelvet tehát a következőképpen definiálhatjuk: **Nyelv alatt a kommunikációs formát értjük, mellyel kölcsönös megértés céljából, artikulált és különböző értelmi kapcsolatokban fellépő szimbolikus jelek segélyével, követeléseket és kívánságokat kifejezésre juttatunk, a külső és belső világ jelenségeit leírjuk és másokkal közöljük, végül kérdésekkel másokat közlésre és cselekvésre késztetünk.**

E definíciónak az az előnye, hogy a nyelvet, illetőleg a beszédet minden egyéb kommunikáció-formától megkülönbözteti, még olyanoktól is, melyeket az ember interindividuális viszonylatokban használ. Ilyenek a mimika, pantomimia, piktografia.

Az adott definíciónak további jelentősége, hogy az ún. **állatnyelvet**, mely annyi zavarra és félreértésre adott alkalmat, a nyelvpsychológiából kiküszöböli. Az állatnyelv sem genetikus, sem strukturális tekintetben nem tartozik a nyelvhez. Lényegében kifejező hangadás, melynek bizonyos állatfajoknál kommunikatív funkciója van. Az ún. állatnyelv a kommunikáció **általános** fogalma, de nem a beszéd fogalma alá tartozik. Az állatnyelv fogalmának tehát nincs helye a tudományos terminológiában és még átvitt értelemben sem tanácsos használni, amint azt **v. Frisch, Wasman, Yerkes** és mások teszik. E fogalom analógiás használata ugyanis szorosabb rokonságot tüntet fel a beszéd és az állat ösztönös érzelmi megnyilvánulása között, mint az jogosult. Az analógiának ugyan nagy jelentősége van a tudományos és praktikus gondolkodás területén, de egyúttal sok félreértésre és tarthatatlan általánosításra ad alkalmat.

Azt hiszem, hogy ily módon világossá vált, hogy az itt adott definíció nem csupán egy újabb meghatározás, mely a régebbiek mellé helyezhető s a kutatók tetszésétől függ, hogy érvényességét elismerik-e vagy sem, hanem olyan definíció, mely szigorú módszertani elvek alkalmazásával alakult ki, s amely alkalmas arra, hogy az eddigi ellentmondásokat, félreértéseket mindenkorra kiküszöbölje.

Előadásomban nem térhetek ki a nyelvpsychológiai elméletem egészére, különösen arra, hogy **elméleten egy négy, egymástól független hármas fogalomcsoportból álló zárt szisztémát alkot**. Csak arra akarok rámutatni, hogy az e rendszerbe felvett fogalmak magukban foglalják a kutatás és klasszifikálás olyan szempontjait, melyek a psychológiában, fejlődéstan-

Pleh_Revesz_01.qxd 11/26/2009 5:02 PM Page 25

ban, nyelvtörténetben, linguistikában és praehistóriában új utakat nyithatnak; mely reményem szerint máris megvalósult.

A nyelv eredetével és történetével való foglalkozás az emberi szellem örökké fennmaradó és soha nem csillapítható szükséglete. A nyelv az emberi szellem legmagasabb rendű tevékenysége és egyúttal annak leglényegesebb sajátossága. Nincs oly emberi alkotás, mely jobban, adaequatabban jellemezné egy nép szellemiségét, gondolkodását, törekvését, az emberről és a Kozmosról alkotott képzeteit, mint a nyelv. Azt hiszem, hogy sem a képzőművészet, sem a jog, sem a társadalom formái, sem a technika és a gazdaság nem lehet egy nép kulturális fokának oly egyértelmű mértéke, mint a nyelv. A nyelv a nép tapasztalatainak és bölcsességének tárháza. A nyelv lexikális anyagában és gazdag beszédformáiban, különösen a szinonimákban és heteronimiákban, metaforákban és analógiákban a nép lelkének, szellemének és kultúrájának oly kritériumai rejlenek, melyeket még sem a nyelvtudomány, sem a történet nem kutatott fel. Erkölcsi és szociális normák, vallási és társadalmi formák, sőt még a családi és társadalmi tagozódás sem képzelhető el nyelvi formulázás nélkül.

A nyelv mint az emberiség szellemének megnyilvánulása mindent befolyásol, amit az emberi szellem és az emberi lélek a tudatban és a tudattalanban létrehoz. Tapasztalatok, ismeretek, élmények és gondolatok elsősorban a nyelv és írás útján rögződnek meg és szállnak át későbbi generációkra. Így kapcsolja össze a nyelv és az írás szellemi tartalmánál fogva az időt és teret és érezteti hatását a távoli jövendővel. Így lesz a beszéd fáradhatatlan aktivitásával a növekvő szükségletek hatása alatt és a haladás vágyától hajtva a gondolkodásnak, a kölcsönös megértésnek, a hagyománynak, az alkotásnak és a kifejezésnek soha ki nem apadó forrásává.

Pleh_Revesz_01.qxd 11/26/2009 5:02 PM Page 26

IRODALOM

DONÁTH PÉTER (2007): *Adalékok Nagy László pályájához.* Budapest: Trezor, elktronikusan:http://mek.oszk.hu/05100/05123/05123.pdf és http://www.oki.hu/lj.php?kod=2007-07-mt-Donath-Nagy-lj.html

DUIJKER, H.C. (1955): In memoriam Géza Révész. *Acta Psychologica. 11*, 357-359.

GÁBOR ÉVA (1991): Révész Géza (1978-1955). In: Kiss György (szerk.): *Tanulmányok a magyar pszichológia történetéből.* Budapest: Akadémiai, 24-36.

GÁBOR ÉVA (2008) *Emlékezés a 130 éve született Révész Gézára.* http://www.mpt.hu/index.php?option=com_content&task=view&id=223&Itemid=1 A Magyar Pszichológiai Társaság honlapján.

HERMANN, IMRE (1940) Studien zur Denkpsychologie. *Acta Psychologica*, *5*, 22-102.

MÉSZÁROS JUDIT (2008): *„Az Önök bizottsága". Ferenczi Sándor, a budapesti iskola és a pszichoanalitikus emigráció.* Budapest: Akadémiai

PLÉH CSABA (2009): A korai magyar kísérleti pszichológia és a nagyvilág: Révész Géza emlékére. *Magyar Pszichológiai Szemle,* 64, 464-495.

RÉVÉSZ, GÉZA (1946): *Ursprung und vorgeschichte der sprache.* Bern: Francke

RÉVÉSZ, GÉZA (1956a): *The origins and prehistory of language.* New York: Philosophical Library

RÉVÉSZ, GÉZA (1956b): Bibliography of works and papers. Révész, G. *Acta Psychologica*. 12, 208-215.

RÉVÉSZ GÉZA (1985): *Tanulmányok.* Válogatta, szerkesztette és az előszót írta: Csillagné Gál Judit, Budapest: Gondolat

RÉVÉSZ GÉZA in: *Zsidók Siófokon*. http://sites.google.com/site/zsidoksiofokon/Home/tartalom—-contents/jelentos-szemelyisegek/r%C3%A9v%C3%A9sz-g%C3%A9za-1878%E2%80%931955